

African Population and
Health Research Center
Transforming lives in Africa through research.

POLICY BRIEF | APRIL 2024

Tuko katika zama za elimu bila malipo lakini watoto wengi kutoka vitongoji duni mijini wametengwa

Ushahidi

Utafiti wa Kituo cha Utafiti wa Idadi ya Watu na Afya barani Afrika almaarufu The African Population and Health Research Center (APHRC) umethibitisha kuwa angalau asilimia arubaini na saba (47%) ya watoto kutoka makazi duni makubwa ya mijini nchini Kenya huaenda shule za binafsi zenye ada ya chini, na kwa sasa, hawanufaiki na FPE ingawa ni programu inayolenga maskini.

Uwiano unatofautiana kulingana na eneo la mijini huku Nairobi ikiwa zaidi ya asilimia sitini na tatu (63%), Mombasa na Eldoret kwa asilimia hamsini na mbili (52%), na Kisumu kwa asilimia kumi na tatu (13%), kwa sampuli chache tu. Katika wadi nyingine, Kenya ina programu nzuri ya FPE lakini sera imefeli katika kulenga maskini wanaoishi mijini wenye kura nyingi.

Yeyote ambaye hana ufahamu wa kina wa kile kinachotokea katika makazi duni kuhusiana na elimu anaweza kushangaa kujua kiwango cha kutengwa kutoka kwa huduma za umma na uwepo wa kundi linaloibuka la mashirika ya kibiashara yaliyowekwa kimkakati.

47 %

ya watoto kutoka makazi duni makubwa ya mijini nchini Kenya huaenda shule za binafsi zenye ada ya chini...

// Kumbuka, msichana au mvulana wa miaka sita hadi kumi (6-10) anayetembea umbali wa mita mia moja (100) ndani ya makazi duni ana hatari kubwa sana ya kuumizwa kimwili.

Utangulizi

UN-HABITAT inakadiria kuwa asilimia sitini hadi sabini(60-70%) ya wakazi wa Nairobi wanaishi katika vitongoji duni, kituo cha kwanza cha vijana wanaokuja katika jiji kutafuta mustakabali mzuri. Makadirio ya ongezeko la idadi ya watu yanaonyesha kwamba katika Afrika Kusini mwa Jangwa la Sahara (sub-Saharan Africa), Kenya ikiwepo, nusu ya wakazi hao wataishi katika mazingira ya mijini kufikia mwaka wa elfu mbili na thelathini (2030). Hii ina maana gani kwa elimu ya watoto ambao ndio sehemu kubwa ya wakazi wa mijini?

Kufadhili elimu ya msingi nchini Kenya ni mjadala mkali wa sera, na pande mbili kuu za mgawanyiko wa kisiasa sasa zinaweza kukubaliana kwamba serikali yoyote iliyo mamlakani inapaswa kutoa ruzuku kwa gharama hiyo. Je, elimu ni faida ya umma, au inaweza kuuzwa sokoni - kwa kutumia kanuni ya "muuzaji aliye tayari, mnunuzi aliye tayari"? Kuweka kwa njia tofauti,

je, ulianda shule ya umma au ya kibinafsi, na ilikuwa kwa hiari? Vyovyote vile, ni nani aliyelipia elimu yako?

Kujiuliza maswali haya ni muhimu kwa sababu ya mambo mawili:

1. Wakenya wengi wanaofanya kazi hulipa ushuru na hivyo kutarajia kufaidika na huduma zinazotolewa kwa umma;
2. Ikiwa elimu "inauzwa" katika soko la wazi lakini lililohodhiwa, basi kuna uwezekano kwamba mwananchi anaweza kudhulumiwa kupitia bei/ada kubwa au ubora duni.

Ingawa Kenya imepiga hatua kubwa katika utoaji wa elimu ya bure kupitia Elimu Bila Malipo ya Msingi (Free Primary Education FPE), bado kuna idadi kubwa ya watu maskini ambao hawafaidiki na FPE.

Kitendawili cha Kutengwa

Katika suala la kutengwa, mtu angeelezeaje hali ambapo watoto kutoka kwenye kaya maskini wanaoishi katika makazi duni ya mijini wanagharamia elimu yao ya msingi na sekondari bila kupokea hata senti moja kutoka kwa FPE/ Elimu ya Sekondari ya Bure (Free Day Secondary Education FDSE) kwa ajili ya masomo yao? Bila shaka, lazima sote tuthamini usaidizi wanaopokea kuelekea ada za mitihani yao ya kitaifa. Kwa upande mwingine, fedha za umma za FPE/FDSE zinatolewa ili kupunguza gharama ya elimu kwa watoto wa tabaka la wafanyakazi na wale wa tabaka la juu wanaosoma katika shule za umma zenye gharama kubwa jijini Nairobi na vituo vingine vikuu vya mijini nchini Kenya. Ni kinyume kabisa! - maskini wameamua kupeleka watoto wao katika “shule za binafsi zenye ada ndogo” bila msaada wa FPE, wakati walio na uwezo kidogo pia wamechagua kupeleka watoto wao katika “shule za msingi za umma zenye ada kubwa” na msaada wa FPE.

Wasiwasi hapa si kuhusu walio na uwezo kidogo kupokea ruzuku ya FPE; kwa kweli, ni kinyume chake - wana haki kamili ya hilo, na kama Wakenya wanavyosema, ‘mtoto wa jirani yako ni mtoto wako.’ Wasiwasi hapa ni kwamba watoto wanaoishi katika vitongoji duni vya mijini wanapata shida kupata shule za msingi za umma kutokana na mazingira wanamojikuta na uhaba wa shule za umma. Kumbuka, msichana au mvulana wa miaka sita hadi kumi (6-10) anayetembea umbali wa mita mia moja (100) ndani ya makazi duni ana hatari kubwa sana ya kuumizwa kimwili. Hii ilisema, katika miji kama Nairobi, tuna shule za umma ambazo kwa kiasi kikubwa hazitumiki ipasavyo, lakini eneo lao ni mbali na maeneo ya makazi duni - labda, katika siku zijazo, usafiri wa pamoja unaweza kuongeza matumizi yao.

Kwa kushangaza, sote tunatarajia mtoto aliyelewa katika “mfumo wa shule binafsi zenye ada ndogo” awe mzalendo na raia mwema na hata kushirikiana na mamlaka - ingawa katika kipindi chote hicho, rasilimali za umma, ikiwa zilikuwepo, zilitumika kidogo kumsaidia mtoto wakati wa masomo yake. Kutengwa huku kunakuwa mbaya zaidi na mfumo wa kiwango cha kuingia shule za sekondari za umma, na shukrani kwa uongozi wa sasa (kufikia mwaka 2024) katika Wizara ya Elimu (MoE) kwa kukagua mfumo wa kiwango, kwa matumaini, hautarudishwa.

Watoto kutoka makazi duni, kama Korogocho, Viwandani, Mukuru, Mathare, na Kibra jijini Nairobi, ambao wanahudhuria shule za msingi za binafsi zenye ada ndogo wameorodheshwa katika jamii ile ile ya uingizaji katika shule za sekondari za umma pamoja na watoto kutoka Muthaiga, Runda, Kilimani na Lavington ambao wanahudhuria shule za binafsi zenye gharama kubwa zilizopo katika maeneo ya kifahari. Kwa kufanya hivyo, nafasi yao ya kuandikishwa katika shule bora ya upili ya umma inapungua, kwani wanafunzi waliofaulu kutoka katika maeneo ya kifahari watachukua nafasi nyingi za mgawo wa shule za msingi za kibinafsi au kwa mgawo wa Nairobi kwa sababu ya uhusiano mzuri kati ya shule za msingi, utendaji wa kitaaluma na historia ya kijamii na kiuchumi. Hata hivyo, lazima tukiri kwamba watoto kutoka katika maeneo ya kifahari wanastahili kwa haki yao.

// **Ni kinyume kabisa! - maskini wameamua kupeleka watoto wao katika “shule za binafsi zenye ada ndogo” bila msaada wa FPE, wakati walio na uwezo kidogo pia wamechagua kupeleka watoto wao katika “shule za msingi za umma zenye ada kubwa” na msaada wa FPE.** //

Watoa Elimu Binafsi katika Vitongoji duni vya Mjini

Kwa upande mwingine, -watoa huduma binafsi za elimu katika makazi duni ya mijini ni tofauti na wanachochewa na motisha tofauti kama vile faida, ufadhili, imani, na maslahi mengine ambayo hayajulikani. Miongoni mwa hawa, watoa huduma wanaochochea hasira zaidi ni wale wanaojitafutia faida. Hata kama wanne kati ya watano hawajisajili na MoE. Wanaahidi ada za shule ndogo, elimu bora, uwezo wa kulipa ada kwa urahisi, na walimu wazuri.

Kwa bahati mbaya, kuna data haba kuhusu wafanyabiashara hawa kwani wanafanya kazi katika mfumo uliofungwa, labda kujilinda dhidi ya udanganyifu wa kitaalamu halisi au ulioonekana kama vile kufundisha kwa ajili ya mtihani, mafunzo ya mara kwa mara, na matumizi ya masomo yaliyotayarishwa kabla kwa undani. Jambo la kushangaza ni kasi ambayo baadhi ya washirika wa maendeleo kimataifa wamekuja kuwasaidia wafanyabiashara hawa katika jina la kuunga mkono "mifano inayofanya kazi" na 'uhuru wa kuchagua' katika utoaji wa elimu. Kwa kushangaza, mifano kama hiyo "haitashindwa" katika awamu yao ya majaribio, lakini katika maisha halisi; si chochote zaidi ya majaribio ya kimataifa yaliyofanywa barani Afrika kwa njia ile ile tuliyofanywa sote kuamini kwamba Marekebisho ya Miundo yalikuwa ya vitendo vya kuboresha uchumi wa Afrika. Jambo la kushangaza zaidi ni nchi ambayo inakubali mifano kama hiyo, yaani, kuweka elimu katika maeneo maskini kunaweza kufaulu kwa urahisi "jaribio la mazingira bora ya uwekezaji" na, kwa kufanya hivyo, kuwavutia wawekezaji wa kimataifa. Hii ni zaidi ya kujaribu kubembeleza serikali za Kiafrika kujiunga ili ziwe misingi ya majaribio. Hata hivyo, ni lazima tuwe waangalifu ili tusiwahusishe washirika wa Wizara ya Elimu na Mafunzo wenye nia njema wanaokuja ili kuziba pengo la ugavi shuleni au kutoa mifano ya uwazi kwa ushirikiano na wataalam wa elimu katika Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi.

Kwa kuzingatia hili, pamoja na idadi ya watu mijini inayoongezeka kila mara, Wizara ya Elimu na washirika wake, na wale wanaotafuta uongozi wa kisiasa katika maeneo ya mijini yenye kura nyingi wanaweza kufanya nini ili:

- i. Kupunguza kutengwa kwa watoto kutoka vitongoji duni mijini wenye wanahitaji msaada kutoka kwa FPE; na,
- ii. Kupunguza athari mbaya zinazoweza kusababishwa na kufaidika kupitia kwa maskini.

Mapendekezo ya Sera

Kuna mikakati kadhaa ya ndani ya nchi ambayo inaweza kuwekwa, ikiwa ni pamoja na:

- 1. Ruzuku Zilizojumulishwa za Wanafunzi:** Kuleta shule za binafsi zenye ada ndogo chini ya uangalizi wa karibu wa Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi na kutoa uwezo wa FPE kulenga mtoto na si shule. Sasa ni zaidi ya miongo 2 tangu FPE ianzishwe na hakuwezi kuwa na sababu yoyote nzuri kwa nini watoto wengi kutoka makazi duni mijini hawafai kufikia FPE. Kutoweza kufanya hivi kunaweza kulinganishwa na kukuza watu ambao wanahisi kutengwa na mfumo.
- 2. Uwazi na Uangalizi:** Iwapo shule imesajiliwa au haijasajiliwa na Wizara ya Elimu, ni jambo la busara kujua kinachoendelea katika shule kama hiyo na kuwafahamisha umma ipasavyo - mradi tu shule au taasisi hiyo inakuza maendeleo ya watoto. Kukosa kufanya hivyo kunaweza kusababisha unyonyaji na/au kuanzisha ajenda isiyofaa wakati wa utekelezaji wa mtaala.

Hitimisho

Kushughulikia kutengwa katika elimu mijini kunahitaji mipango maalum ili kuhakikisha upatikanaji sawa wa fursa za elimu. Kenya inaweza kutafuta kuelekea mfumo wa elimu wenye kujumuisha zaidi na wenye usawa kwa kutekeleza sera za kujumuisha na kuimarisha usimamizi wa watoa huduma za elimu binafsi.

Hata hivyo, kunaweza kuwa na mikakati zaidi ya kuzingatia, lakini mapendekezo yaliyotolewa hapa ni chakula bora cha mawazo kwa viongozi wetu na vyama vya kisiasa ambavyo vimeahidi kujitolea kwao kwa elimu bure.

